

Старжець Володимир Іванович,
*кандидат історичних наук, доцент кафедри історії, теорії держави і
права та філософії ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука», м. Рівне*

РОЛЬ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ

Організація сучасного навчального процесу потребує змін щодо методів, засобів і підходів спрямованих на розвиток активної пізнавальної діяльності школярів на уроках історії. Впровадження інноваційних та дієвих методів навчання є надзвичайно важливо для забезпечення якісної шкільної освіти. Особливе значення має розвиток компетентностей, які стимулюватимуть активність учнів в навчальному процесі, сприятимуть розвитку критичного мислення та самостійності.

Традиційні, переважно пасивні методи навчання втрачають свою ефективність у контексті сучасних освітніх вимог, оскільки не забезпечують належного рівня мотивації до вивчення історії та не сприяють повноцінному розвитку ключових і предметних компетентностей здобувачів освіти. У цьому контексті актуальним є використання практичних занять як ефективного чинника формування критичного мислення учнів під час опанування змісту шкільного курсу історії.

Роль критичного мислення в наш час постійно підвищується через перенасиченість сучасного школяра інформацією. Розвиток Інтернету істотно розширив обсяг, різноманітність та ступінь достовірності інформації. У зв'язку з цим одним із ключових завдань сучасного педагога є формування в учнів умінь самостійно оцінювати, критично аналізувати й відбирати інформацію, а також розвиток комунікаційної компетентності та мотивації до самоосвітньої діяльності. Це дозволить юним громадянам в майбутньому ефективно розв'язувати широке коло практичних проблем у будь-якій

професійній діяльності, в людських взаєминах та повсякденному житті.

Щодо сутності практичних робіт, то у дидактиці цей тип уроків визначають як форму навчального заняття, під час якого педагог організовує детальний розгляд учнями окремих теоретичних положень й формує в учнів уміння та навички їх практичного застосування. Віталій Власов визначає практичні роботи як особливу форму навчального заняття, де «на основі раніше отриманих знань і сформованих умінь школярі розв'язують пізнавальні задачі, презентують результати своєї творчої діяльності чи опановують більш складні пізнавальні вміння вивчення історичного минулого» [2, с. 1]. Костянтин Баханов пропонує вживати поняття «лабораторно-практична робота», яка є одним із видів самостійної роботи учнів, суть якої полягає в самостійному дослідженні учнями історичних джерел, виділенні необхідної інформації, її аналізі, систематизації та узагальненні [1, с. 66].

Практичні заняття є обов'язковими для кожного розділу програми. Вони можуть проводитися в різних формах: як на окремій частині уроку (для вивчення нового матеріалу, узагальнення, закріплення тощо), так впродовж усього уроку. Така робота може виконатись у класі чи вдома, але із обов'язковим представленням результатів на уроці. Щодо організації і проведення практичних занять, передбачаються різноманітні способи діяльності та диференційований рівень самостійності учнів [3, с. 6]. Практичні роботи повинні поступово ускладнюватися від частково аналітичних до переважно аналітичних.

Узагальнюючи, можемо визначити такі ознаки практичних занять: спрямовані на вдосконалення і розвиток умінь та навичок, способів діяльності у нових ситуаціях; забезпечують системність знань; мають творчо-пізнавальний характер вирішення проблем; пов'язані з навчальним та життєвим досвідом; характеризуються значним ступенем самостійної роботи учнів в опрацюванні різних джерел інформації; зумовлюють координаційну функцію вчителя у спільній діяльності класу; мотивування учнів забезпечуються творчим,

інтерактивним підходом та урізноманітненням методів і форм роботи [6, с. 87]. Перевага цього виду роботи перед іншими формами виявляється в тому, що знання, набуті самостійно й усвідомлені у процесі аналітичної роботи будуть більш міцними та глибокими.

За типологією (за основною дидактичною метою) це – урок формування та вдосконалення предметних умінь [2, с. 3]. Така форма організації навчання відіграє важливу роль у розвитку історичної компетентності учня, оскільки передбачає його активну пізнавальну діяльність протягом всього заняття.

На практичних заняттях у 10-11 класах варто зосереджувати увагу на вдосконаленні навичок, закладених ще в основній школі, використовувати писемні документи для отримання історичної інформації. Важливо вдосконалювати аналітичні вміння, розставляти акценти, висловлювати власне ставлення. Крім того методика дослідницького навчання найповніше реалізується саме під час такої діяльності [4, с. 151].

Більшість педагогів у структурі практичного заняття виділяють три основні етапи роботи: вступний (підготовчий); основний та підсумковий (завершальний) (Пометун & Гупан, 2018; Власов, 2017). Таким чином, така структура якнайкраще корелюється з особливою будовою уроку розвитку критичного мислення, за якою він повинен мати три фази – актуалізацію (виклик), побудову (осмислення) знань та рефлексію [5, с. 86].

Майже десятирічний досвід проведення практичних занять в старшій школі засвідчив їх значущість у формуванні ключових та історичної предметної компетентностей. Необхідно розвивати в учнів навички критичного опрацювання різних видів джерел, зокрема історичних документів, нормативно-правових актів, мемуарної літератури та періодики. Важливо сформувати вміння порівнювати подання однакових фактів у різних джерелах, аналізувати відмінності, зіставляти різні точки зору, а також висловлювати й обґрунтовувати власну думку.

Використання проблемних завдань під час проведення практичних занять на уроках історії України має важливе значення для формування критичного мислення та активізації пізнавальної діяльності учнів. Результатом сформованості навчальних умінь школярів на практичних заняттях має бути не лише засвоєння знань (фактів, понять, імен, зв'язків), а й формування ключових і предметних компетентностей. Такий підхід сприятиме розвитку навичок критичного мислення старшокласників, їх самостійної діяльності, нестандартного, творчого розв'язання пізнавальних задач, усвідомлення сенсу вивченого та використання набутих знань і навичок в конкретних життєвих ситуаціях.

Література

1. Баханов К. Лабораторно-практичні роботи у викладанні історії України (методичний посібник для учителів). К.: Генеза, 1996. 206 с.
2. Власов В. Методика проведення практичних занять з історії України в 7–9 класах. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/714775/>
3. Історія України. Всесвітня історія. 6–11 класи. Навчальна програма для ЗЗСО. (2022). <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalnaserednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
4. Мороз П., Мороз І. Формування дослідницької компетентності засобами сучасного шкільного підручника історії. *Проблеми сучасного підручника*. 2020. Вип. 24. С. 141–162.
5. Терно С. Розвиток критичного мислення старшокласників у процесі навчання історії. Запоріжжя: ЗНУ, 2011. 275 с.
6. Шлома О. Використання практичних робіт на уроках історії. *Сучасні виклики української освіти: теоретичні засади та практичні рішення в педагогічній діяльності: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 24 жовтня 2024 року)*. 2024. С. 86–92.